

Universiteit Antwerpen
| Faculteit Rechten

Punitief populisme in België: een wetenschappelijke realitycheck

Prof.dr. Joëlle Rozie

Gewoon hoogleraar strafrecht Universiteit Antwerpen

Lid Commissie tot hervorming van het strafrecht

Vrt-nws 3 april 2025

Vrt-nws 4 juni 2023

AD nieuws 9 juli 2026

Une mobilisation «de la colère» pour protester contre l'impossible tenue d'un procès

25 april 2021

**STRENGERE
STRAFFEN!**

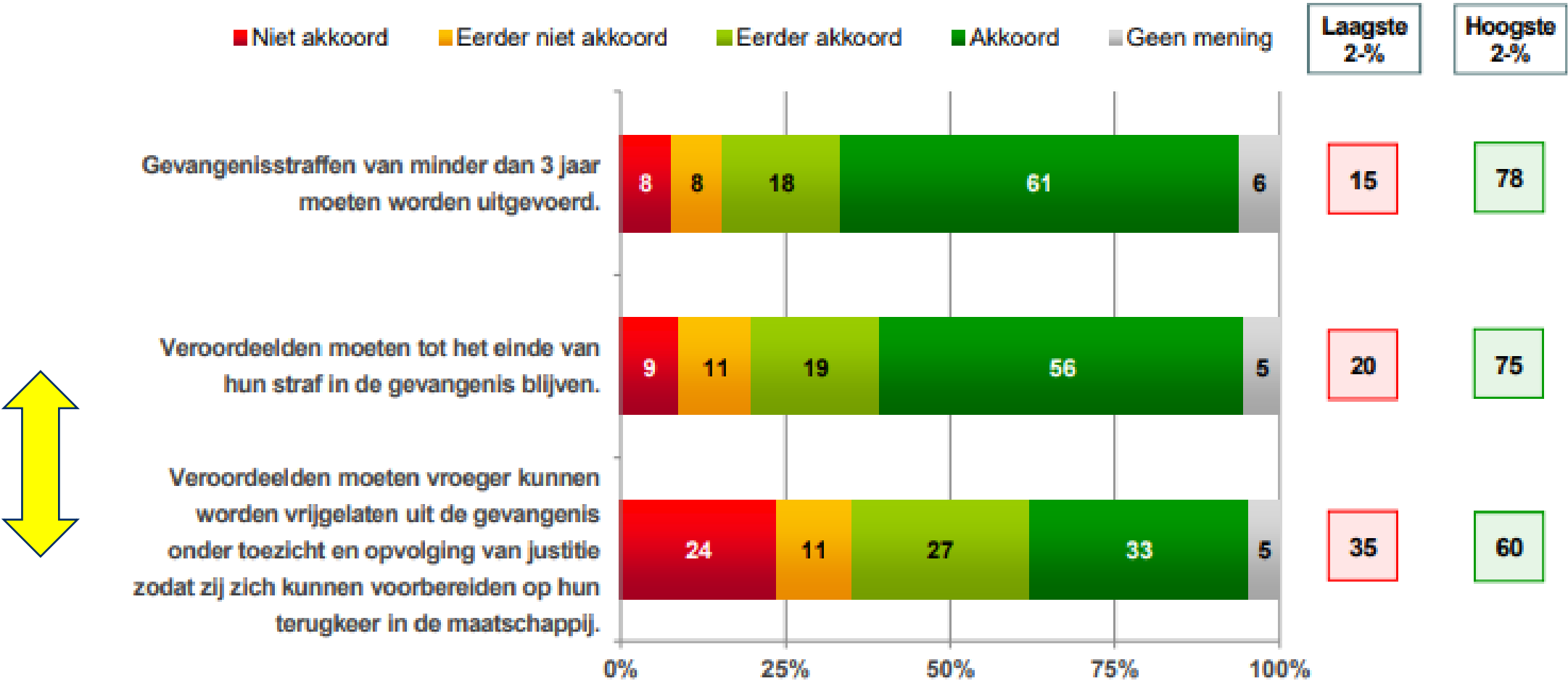
GERECHTIGHEID!

**GEDAAN MET
STRAFFELOOSHEID!**

**Dé
publieke
opinie**

?

Figuur 34: Ik ga u enkele uitspraken voorleggen over de uitvoering van gevangenisstraffen. Wilt u zeggen of u ermee akkoord, eerder akkoord, eerder niet akkoord of niet akkoord gaat? – naar totaal

Basis: alle respondenten (ongewogen n=1.649)

Punitiviteit ≠ Punitief populisme

Punitiviteitsindex

Hoe punitief ben jij? Akkoord of niet akkoord?

1. Primair doel bestraffing = vergelding/leedtoevoeging
2. Doodstraf voor sommige misdrijven
3. Gevangenisstraf als dé referentiestraf voor alle misdrijven
4. Uitsluiting van “alternatieve sancties”
5. Invoering van zware straffen voor alle misdrijven in het algemeen
6. Invoering van zware straffen voor drugsdelinquentie
7. Invoering van zware straffen voor seksuele delinquentie
8. Strengere recidiveregels
9. Bijbouwen van meer gevangenissen
10. Uitsluiting van vervroegde vrijlating bij gevangenisstraffen

Vaststellingen

>< mensenrechten

>< recht op re-integratie

>< gevangenisstraf als ultimum remedium

>< proportionaliteitsbeginsel

>< individualisering bestraffing & strafuitvoering

Punitief populisme?

Enge definitie

- politici
- inspelen op de veronderstelde strafhonger van het publiek voor electoraal gewin, vaak steunend op een vertekend beeld van de publieke opinie
- electoraal gewin > effectiviteit van strafrecht

Ruime definitie

- politici, media, gerechtelijke actoren
- streng straffen als vanzelfsprekend effectief beschouwen
- 'gevoel, emotie en gezond verstand' > effectiviteit van strafrecht

PUNITIEF + POPULISME

Punitief

- voorkeur voor streng straffen
- nadruk op vergelding, afschrikking en onschadelijkmaking
- minder aandacht voor herstel en re-integratie
- strafrecht als eerste antwoord op maatschappelijke problemen

Populisme

- “volk” *versus* “elite” (academici; vaak ook magistraten: ‘wereldvreemde rechters’)
- claim om de veronderstelde wil van het volk te vertolken
- wantrouwen tegenover experts
- simplistische antwoorden op complexe maatschappelijke problemen

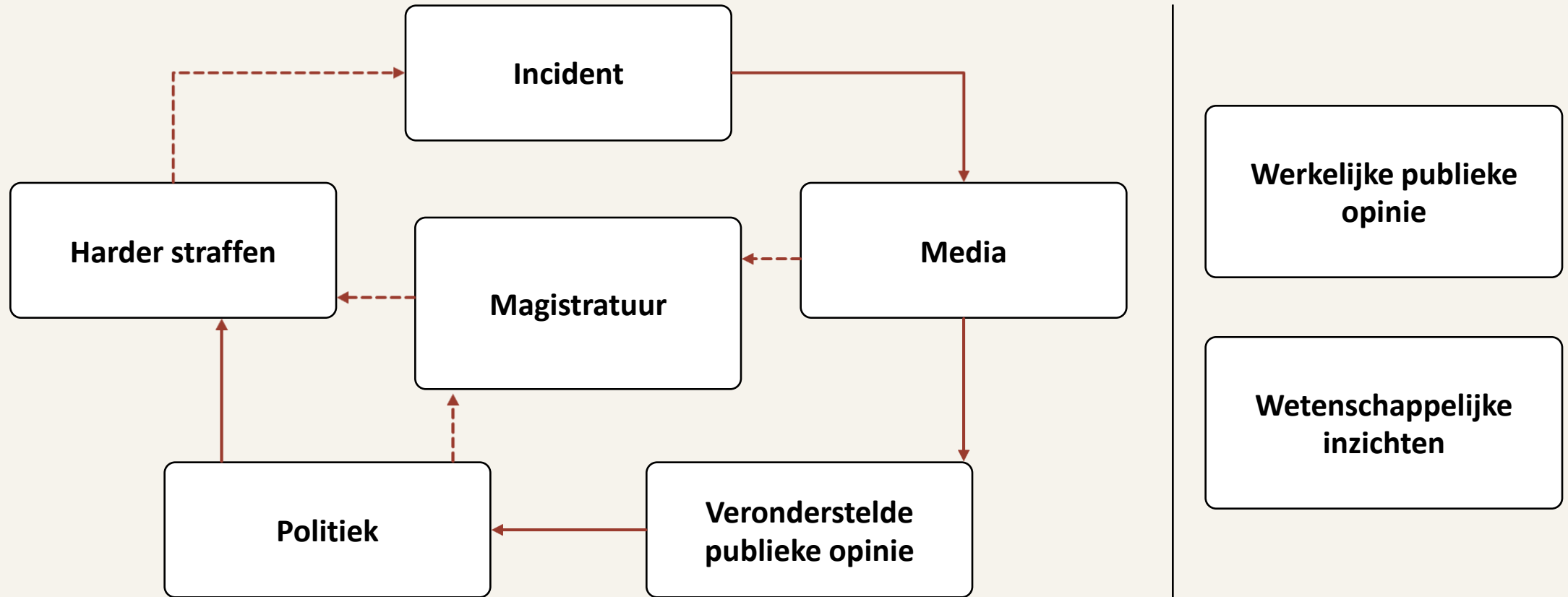

Punitief populisme

*Evidence based
vaststellingen*

De vicieuze cirkel van het punitief populisme

CD&V-voorzitter Mahdi bekritiseert 'werkstrafjes' voor Reuzegom-leden

jos.dhaese 82 w.

Acid vs Reuzegom: twee maten, twee gewichten [#klassenjustitie](#) [#reuzegom](#) [#justiceforsanda](#)

Georges-Louis Bouchez veut réformer la justice: “En Belgique, on peut sortir de prison au tiers de sa peine”

Groen: ‘De afkoopwet staat symbool voor de klassenjustitie’

 Zuhal Demir vindt straf van 19-jarige verkrachter te laag: “Een doodgewone jongen? Die verkrachten geen vrouwen”

 "Voor mij voelen de straffen te licht aan", Vooruit-voorzitter Rousseau over de uitspraak in het Reuzegomproces

Vandaag treedt het nieuwe strafwetboek in werking. Het vervangt de bestaande strafwet van 8 juni 1867. “Het was hoog tijd om de bestaande regelgeving te actualiseren en aan te passen aan de noden van de hedendaagse maatschappij”, zegt Vlaams Belang-Kamerlid Marijke Dillen. “Maar wat wel de wenkbrauwen doet fronsen is de achterliggende visie van het Nieuwe Strafwetboek. Het systematisch opleggen van alternatieve straffen en celstraffen vermijden is een heel slecht idee.”

Rechters moeten chemische castratie en therapeutische behandeling voor ernstig seksueel misbruik kunnen opleggen, en dit zowel tijdens als na de gevangenschap. “We moeten de maatschappij zo goed mogelijk beschermen tegen pedoseksuelen en andere seksuele delinquenten”, zegt Kamerlid K.B. – 26 april 2024

9 maart 2016

WETSVOORSTEL

**tot wijziging van de strafwetgeving
wat betreft de wederinvoering van de
veroordeling tot de doodstraf, de invoering
van de bijzondere levenslange opsluiting
en de verzwaring van de bestraffing van
sommige zware misdrijven**

Zuhal Demir ✓

10 januari 2021 · 🌐

Harder voor daders en zachter voor slachtoffers.

Als maatschappij mogen we hier nooit mee akkoord gaan. In deze gevallen gaat het bovendien om kinderen. Onze kinderen. Het meest kwetsbare wat we hebben. Willen we die niet beter beschermen? Als politica probeer ik te handelen alsof het over mijn kind zou gaan.

Alle slachtoffers moeten de boodschap krijgen: het is niet jouw schuld, we staan klaar om je om te vangen.

Justitie is daarin cruciaal. Vanuit Vlaanderen blijven we dan ook hameren op een correctere strafmaat, een betere strafuitvoering en een justitie die het slachtoffer centraal stelt.

Enkel als alle beleidsmakers én de gerechtelijke macht die handschoen mee opnemen, kunnen we als samenleving eindelijk iets meer betekenen voor de slachtoffers dan vandaag.

Federaal regeerakkoord 2025-2029

- **Strafverzwaringen**
- **“Iedereen naar de gevangenis moet niet het systematisch antwoord worden op elk misdrijf”**
 - >< verstrenging tijdsvoorwaarden voorwaardelijke invrijheidstelling
 - >< verstrenging voorwaarden terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank
 - >< aanscherpen voorwaarden penitentiair verlof en tijdelijke uitgaansvergunningen “zodra de overbevolking in de gevangenissen is teruggebracht”
 - >< “strafuitvoeringsmodaliteiten zorgen voor een gevoel van straffeloosheid en recidive” (Beleidsverklaring Justitie 13 maart 2025)
 - >< “Een verbindende Justitie zorgt ervoor dat gedetineerden alle kansen krijgen om na het einde van hun straf opnieuw aansluiting te vinden bij de samenleving. Dit is noodzakelijk om recidive te verminderen en zo de veiligheid voor iedereen te vergroten. Daarom is bijzondere aandacht nodig voor de begeleiding en ondersteuning van gedetineerden om hun re-integratie voor te bereiden en recidive na hun vrijlating te voorkomen” (Beleidsverklaring Justitie 22 april 2025)

**Geen straf voor vrouw (46) die
twaalf diefstallen pleegde in
dezelfde supermarkt**

**Wie lokte de vechtpartij uit? Man (20) deelt rake klappen
uit aan bestuurder (25) in Roeselare, maar krijgt
opschorting van straf**

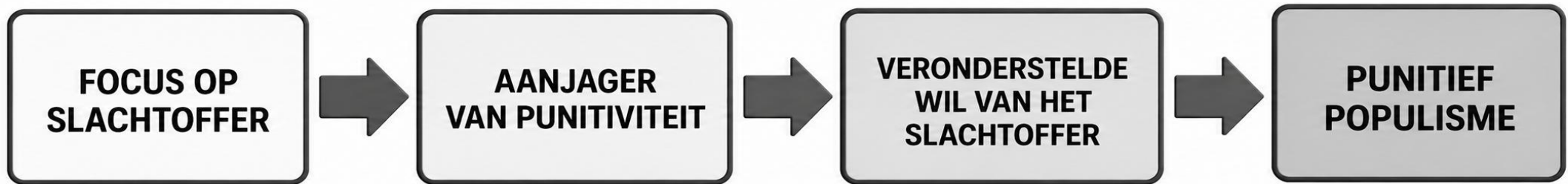

**+ Man die Yves (37) doodstak na zeven jaar
voorwaardelijk vrij: "Dat is tegenwoordig de prijs
van een mensenleven"**

**Geen straf voor twintigers die diefstallen pleegden in
Koksijde en Veurne**

Twee twintigers uit Veurne hebben van de Veurnse strafrechter
opschorting van straf gekregen voor enkele diefstallen in Veurne en...

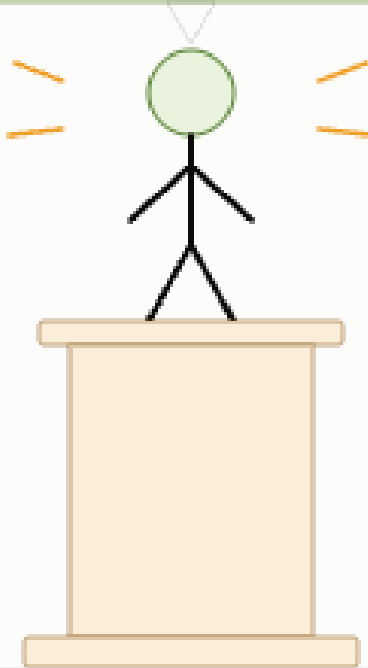
Belga

🕒 wo 02 apr. 2025 19u49

Het slachtoffer had na de uitspraak "een eerste gevoel van opluchting", zegt ze vandaag in een mededeling, "nu er eindelijk na een lange procedure een schuldigverklaring is en erkenning voor wat er die nacht is gebeurd". "Mijn bezorgdheid was dat hij zijn opleiding gynaecologie zou verderzetten, een zware bestraffing was nooit het uitgangspunt. Ik heb vernomen dat hij inmiddels op non-actief werd gezet door de KU Leuven."

het 'ideale' slachtoffer

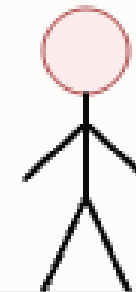
"zo zwaar mogelijk straffen!"

>< Procedurele rechtvaardigheid

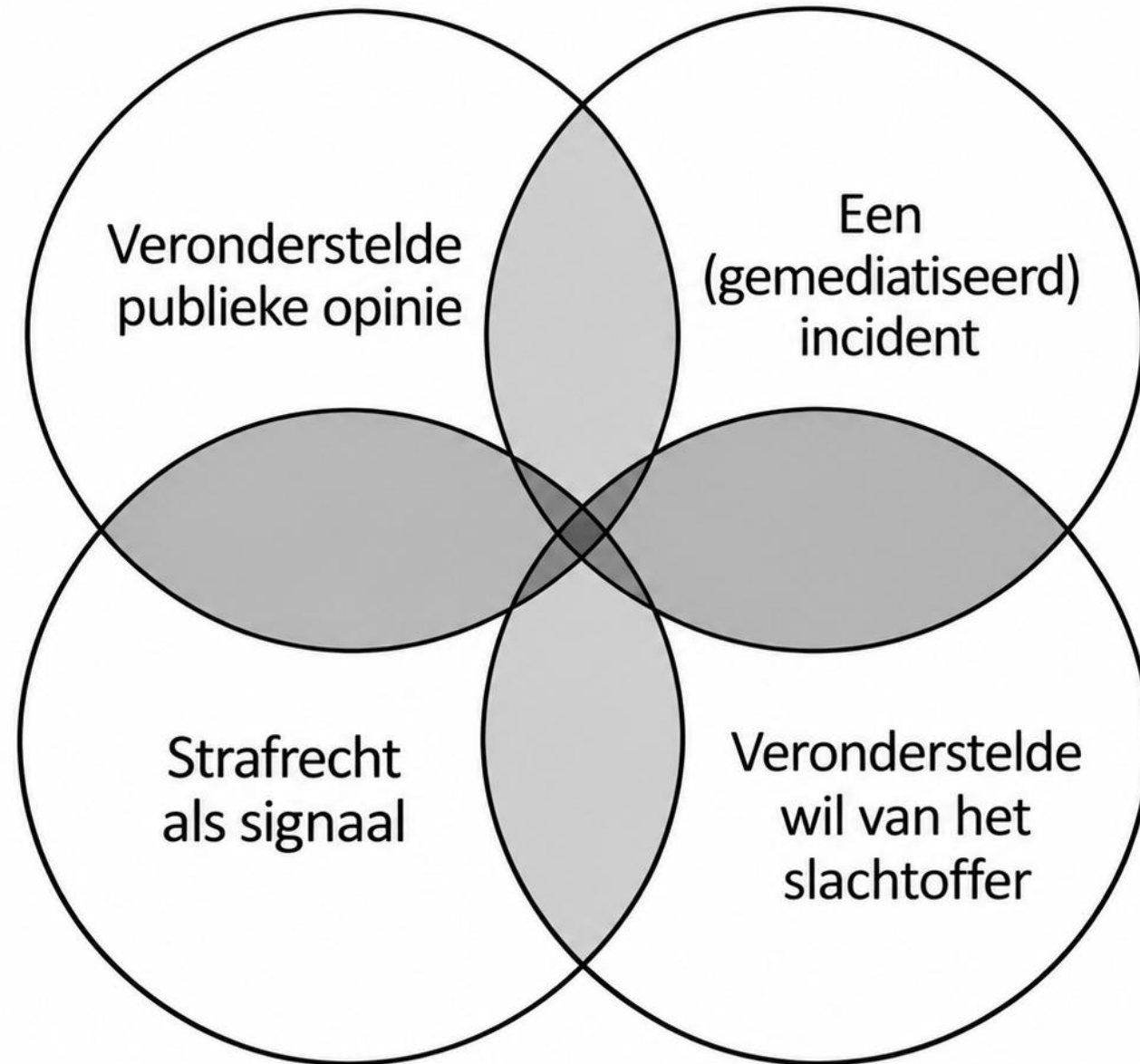
het 'slechte' slachtoffer

"een schuldigverklaring
volstaat voor mij"

Gevaar voor secundaire victimisatie

Legitimeringsmechanismen

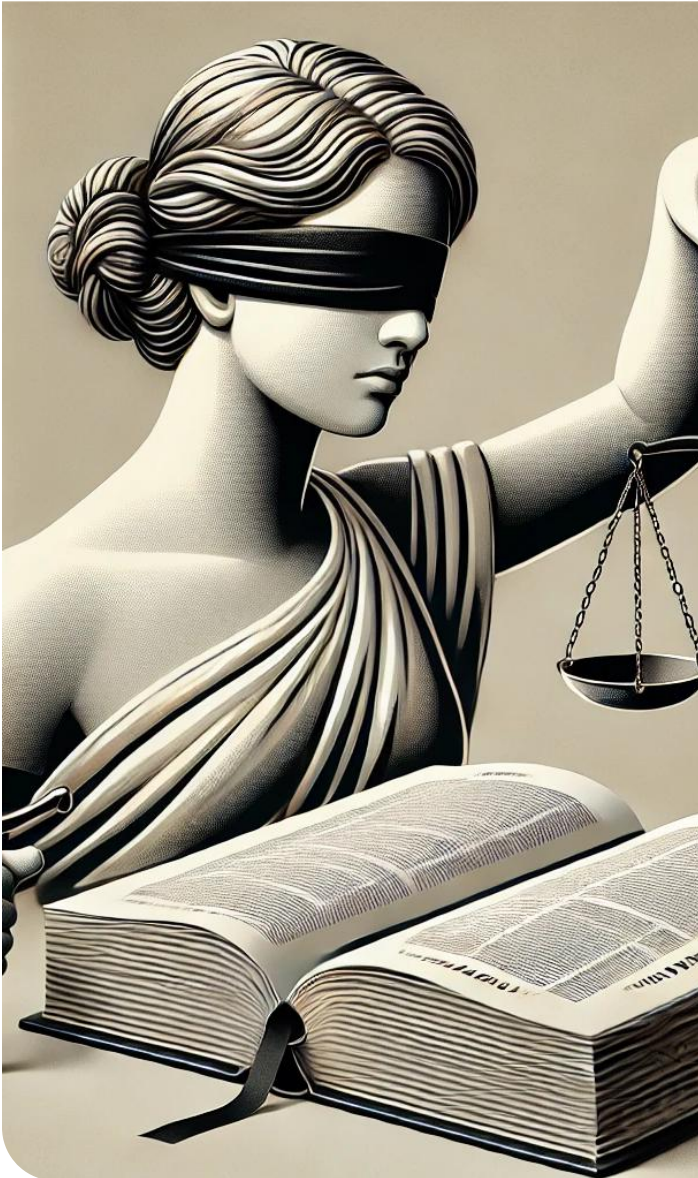
- “Uit de zaak Martin bleek (...) Tijdsvoorwaarden komen onvoldoende tegemoet aan het bestraffend en heropvoedend karakter van de vrijheidsstraf, zowel ten aanzien van de veroordeelde als ten aanzien van de maatschappij. Ook voor de maatschappij is een te vroege voorwaardelijke invrijheidstelling moeilijk te begrijpen. De strafmaat die een strafrechter uitspreekt, schept in hoofden van de publieke opinie bepaalde verwachtingen (...) Slachtoffers en samenleving blijven achter met een gevoel van straffeloosheid” (KAMER, nr.53-2718/001; KAMER, nr.56-0045/001)

- “Het moet mogelijk blijven om ook aan kleinere criminaliteit een **korte gevangenisstraf** te verbinden en die dan ook uit te voeren. Dit om aan de veroordeelde duidelijk te maken dat bepaalde daden ook gevolgen hebben, waardoor die hopelijk inziet dat criminaliteit niet loont, integendeel. Op deze manier wordt ook het **idee van straffeloosheid tegengegaan**” (KAMER, nr.55-3374/008)
- “**Re-integratie** wordt vaak aangehaald om de voorwaardelijke invrijheidstelling toe te staan. Dit is echter **een drogreden** (...)” (KAMER, nr.53-1951/001)
- “Op die manier wordt de **samenleving dus behoed van de re-integratie van tikkende tijdbommen** (...)” (KAMER, nr.54-3280/001)
- “De **beveiligingsperiode** heeft het voordeel dat er **meer transparantie** komt voor de veroordeelde en **voor de slachtoffers** (...) In de huidige context is de **publieke opinie minder geneigd tot mildheid jegens veroordeelden**” (KAMER, nr.54-2731/003)

■ ...

Tegenvoorbeelden

- “Een verklaring voor deze belangrijke stijgingen kan niet gevonden worden in de zogenaamde crime rates. De criminaliteit was globaal gezien stabiel. Zeker in West-Europa kon geen noemenswaardige stijging worden gemeten. Wat wel werd vastgesteld, is een wijziging van de attitude in het gebruik van de gevangenisstraf. De gecultiveerde fear of crime, de vraag om vergelding, het ongeloof in alternatieve sancties hebben geleid tot een uitdrukkelijke vraag naar langere en strengere straffen” (KAMER, nr.50-1521/001, 17).
- Nieuw Strafwetboek

De pijlers van de hervorming

- Subsidiariteit van het strafrecht
- Visie over de doelstellingen van de straf
- Gevangenisstraf als *ultimum remedium*
- Gelijkwaardige straffen, maar oog voor proportionaliteit en individualisering van de bestraffing
- Gediversifieerd straffenpalet met strafniveaus
- Nieuwe vormen van bestraffing

Art. 27. Doelstellingen van de straf

Bij de keuze van de straf en het bepalen van de strafmaat, streeft de rechter de volgende doelen na:

- 1° het uiting geven aan de maatschappelijke afkeuring ten aanzien van de overtreding van de strafwet;*
- 2° het bevorderen van het herstel van het maatschappelijk evenwicht en van het herstel van de door het misdrijf veroorzaakte schade;*
- 3° het bevorderen van de maatschappelijke rehabilitatie en re-integratie van de dader;*
- 4° het beschermen van de maatschappij.*

Binnen de grenzen van de wet moet de rechter naar een rechtvaardige proportionaliteit tussen het misdrijf en de straf zoeken.

Alvorens een straf uit te spreken, moet de rechter deze doelstellingen in overweging nemen, maar ook de ongewenste neveneffecten van de straf ten aanzien van de rechtstreeks betrokken personen, hun omgeving en de samenleving.

De gevangenisstraf is de laatst te overwegen straf, die slechts kan worden uitgesproken wanneer de strafdoelen niet kunnen worden bereikt met een van de andere straffen of maatregelen waarin de wet voorziet.

Indien de rechter een straf van niveau 2 gepast acht ter bestraffing van het misdrijf en binnen dit strafniveau kiest voor de gevangenisstraf, motiveert hij waarom de doelstellingen van de straf niet door een van de andere straffen van niveau 2 kunnen worden bereikt.

Weg van het punitief populisme... en toch...

- Behoud bepaalde strafbaarstellingen om politieke redenen >< Taxatie-instrument strafwaardigheid
- Verhoging bepaalde uitgangsstraffen om politieke redenen
- Zware gevangenisstraffen in de hoogste strafniveaus
- Strengere recidiveregeling
- Verlengde opvolging (1.1.2035) en terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank als overgangsrecht
- Beveiligingsperiode (art.195 Sv.)
- Beveiligingsmaatregel ter bescherming van de maatschappij (Wet 29 februari 2024)
- GwH: *“Het repressieve beleid, met inbegrip van de vaststelling van de ernst van de strafbare feiten, de zwaarwichtigheid waarmee ze worden bestraft, de mogelijkheden tot individualisering van de straf en de eraan verbonden gevolgen, behoren tot de beoordelingsvrijheid van de wetgever”*

Gevaar voor verkeerde interpretatie van strafdoelen

- Uiting geven aan de maatschappelijke afkeuring ten aanzien van de overtreding van de strafwet
 - ≠ vergelding
 - ≠ vernedering, stigmatisering, aantasting van de eer/reputatie
- Het bevorderen van het herstel van het maatschappelijk evenwicht en van het herstel van de door het misdrijf veroorzaakte schade
- Het bevorderen van de maatschappelijke rehabilitatie en re-integratie van de dader
- Het beschermen van de maatschappij

Punitiviteit = een keuze --> punitief populisme?

Wetgever	•	Wettelijke uitgangsstraffen, recidiveregels, tijdsvoorwaarden voorwaardelijke invrijheidstelling,...
Openbaar Ministerie	•	Vervolging; hoger beroep
Onderzoeksrechter	•	Voorlopige hechtenis
Strafrechter	•	Strafsoort en strafmaat
Strafuitvoering	•	Strafuitvoeringsmodaliteiten

Wat valt eraan te doen?

Mensenrechtelijke en constitutionele waarborgen als buffer tegen punitief populisme

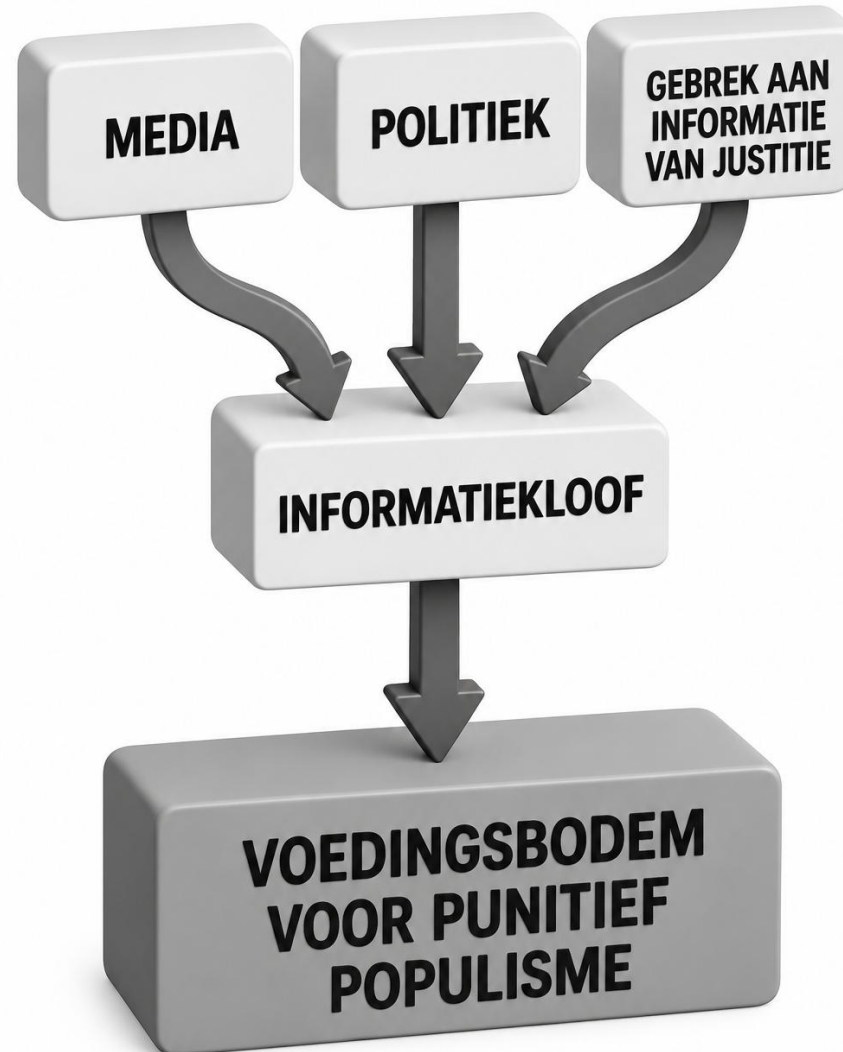
- Verboden straffen
 - Doodstraf (Protocol nr.13 EVRM)
 - Foltering, onmenselijke of vernederende bestraffing (art. 3 EVRM)
 - Grenzen aan inmenging eigendomsrecht (art.1 Eerste Aanvullend Protocol EVRM)
 - Algemene verbeurdverklaring van goederen (art.17 Gw.)
- Proportionaliteitsbeginsel

Sturende beginselen voor de straftoemeting in het artikel 27 Sw.

- Strafdoelstellingen
- Neveneffectenclausule
- Proportionaliteitsbeginsel
- Gevangenisstraf als ultimum remedium

Procedurele waarborgen voor een weloverwogen straftoemeting

- Motiveringsverplichtingen met betrekking tot de straf en de strafmaat (art.149 Gw.; art.27 Sw., art.163, 195, 211, 343-344 Sv.)

Justitie in de strijd tegen punitief populisme

Databank voor vonnissen en arresten

Begrijpelijkheid van (juridische taal in) vonnissen en arresten

Dialoog tussen justitie en media

Justitie op sociale media

Politiek in de strijd tegen punitief populisme

Evidence-based beleid

Geen steekvlampolitiek

Investeren in justitie en menswaardige uitvoering van straffen

Eerlijke communicatie over criminaliteit

Media in de strijd tegen punitief populisme

Genuanceerde berichtgeving

Gespecialiseerde gerechtsjournalistiek

Vermoeden van onschuld tot definitieve uitspraak: volledig opvolgen

Aandacht voor re-integratie: ook de succesverhalen

Niet alleen in België een nieuw Sw... maar het kan nog altijd erger...

Taliban legaliseren slavernij en klassenjustitie in nieuw Afghaans wetboek

GRENZEN AAN GEWELD

Opvallend is dat het wetboek op enkele punten ook grenzen formuleert, zij het beperkt. Zo wordt het docenten verboden om fysiek geweld tegen kinderen te gebruiken voor zover dat leidt tot botbreuken, kneuzingen of een “gescheurde huid”. Ook echtgenoten mogen hun vrouw niet zó hard met een stok slaan dat dit “een wond of lichamelijke kneuzing” oplevert. In dat geval volgen er 15 dagen cel op.

VERBODEN TE DANSEN

De vertaalde passages bieden opnieuw een inkijkje in het repressieve regime dat de taliban hebben opgetuigd. Zo is het verboden om te dansen of te kijken naar iemand die danst. Op het beledigen van talibanleiders staat 20 zweepslagen en 6 maanden gevangenisstraf. Op het “ridiculiseren” van de islam staat 2 jaar cel. Wie ideeën verspreidt die in strijd zijn met de islam, kan volgens de tekst met de dood worden bestraft. Dat geldt ook voor iedereen die wordt aangemerkt als *baghi*, oftewel rebel.

Hoewel de taliban iedere inwoner aansporen om vroom te leven, geldt opmerkelijk genoeg bij overtreding niet voor iedereen dezelfde straf. De bevolking wordt volgens de wet opgedeeld in vier categorieën: religieuze geleerden (ulama), de elite (ashraf), een middenklasse en onderklasse. Volgens mensenrechtenorganisatie Rawadari zal bij hetzelfde vergrijp een geleerde slechts een berisping krijgen, terwijl iemand uit de laagste klasse kan worden veroordeeld tot een celstraf én lijfstraffen.

Dank voor uw aandacht

